

תשעה באב THE THEMES OF

תשעה באב is known as a day of **אבילות**. It is aptly described by the **משנה ברורה** as follows: **דכל ההוא יומא קבוע לבכיה והספד**, the entire day is set aside as a day of weeping and eulogizing (**סימן תקנט ס"ק יז**). A review of the sources demonstrates that **תשעה באב** can be characterized as including a second theme; **נחמה**, comfort. Put simply, **תשעה באב** is a day on which we are to experience two sets of emotions; that of an **אבל**, a mourner, and that of a **מנחם אבל**, one who comforts the mourners.

The two themes are brought to light when comparing how the theme of **תשעה באב** is portrayed in the **תלמוד בבלי** and in the **תלמוד ירושלמי**. Here is how the **תלמוד בבלי** describes the theme of **תשעה באב**:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל עמוד א-תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב.

Translation: Our Rabbis taught: all rules that govern the conduct of a person who is a mourner control our behavior on Tisha B'Av.

This description of **תשעה באב** appears in the **תלמוד בבלי** but does not appear in the **תלמוד ירושלמי**. In contrast, the **תלמוד ירושלמי** portrays the theme of **תשעה באב** as follows:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ד הלכה ג-א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורין יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם ה' א-להינו ברחמין הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים ולישראל עמך נתת נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור [זכריה ב ט] ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. רבי אבדימא דציפורין בעי קומי רבי מנא איכן אומר? א"ל ועדיין אין את לזו כל דבר שהוא לבא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה, ומתניתא אמרה כן ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא:

Translation: R. Acha son of Yitzchok said in the name of R. Chiya of Tzipori: each individual must refer to the special character of the day when reciting Shemona Esrei on Tisha B'Av. What should he say? Have mercy G-d, our G-d, in Your deep compassion, and in Your trusted grace on us, and on Your people, Israel, and on Yerushalayim, Your city, and on Tzion, where You rested Your presence and on the city that sits in mourning, destroyed, razed, barren, under the control of foreigners, which is trampled on by those who destroyed it, and that others now control, who have desecrated it by practicing idolatry, a city that is the property of the Jewish People and which You gave as an inheritance to descendants of Yaakov. As with

fire You destroyed the City and the Beis Hamikdash, it will be with fire that You promised to rebuild it, as it is written (Zechariya 2, 9): and I, G-d, by My word, will be for Yerushalayim a wall of fire surrounding it and I shall be within it for glory. R. Avdima of Tzippori came before R. Mana and asked: where within Shemona Esrei should this paragraph be inserted? He responded: are you still not clear about this issue? This is the rule: any statement that is added to Shemona Esrei that concerns the future should be added in the Bracha of Avoda (like Ya'Aleh V'Yavo) while any statement that is added to Shemona Esrei that concerns the past should be added to the Bracha of Modim (like Al Ha'Nissim). Indeed that is the rule as stated in a Mishna: thanks for what he received in the past should be recited in the Bracha of Modim while one cries out regarding assistance in the future in the Bracha of Avoda.

It should be noted that this excerpt appears in the תלמוד ירושלמי and is not repeated in the תלמוד בבלי. The excerpt from the תלמוד ירושלמי is significant because it describes the insert of רחם as a declaration of the special character of תשעה באב. In other words, the view of the תלמוד ירושלמי is that the theme of תשעה באב is not אבלות but instead is נחמה, comfort. That נחמה is the theme of the day is supported by the rule enunciated in the תלמוד ירושלמי that the insert of רחם be added not only to the שמונה עשרה of תפלת מנחה on תשעה באב but to the שמונה עשרה of every תפלה on that day. In addition, that רחם was to be added to the ברכה of עבודה like יעלה ויבוא, stands for the position that רחם represents a prayer for relief in the future, a request for נחמה.

We can conclude that תלמוד ירושלמי, מנהג ארץ ישראל as represented by the תלמוד ירושלמי, views the theme of תשעה באב to be נחמה while in תלמוד בבלי מנהג בבל as presented by the תלמוד בבלי sees the theme of תשעה באב as being אבלות. This split between the תלמוד בבלי and the תלמוד ירושלמי may explain the following difference in practice that existed during the period of the גאונים. According to רב עמרם גאון, תפלת שחרית, רב עמרם גאון includes the following:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תשעה באב—ובשחרית יורד שליה צבור ומתפלל ככל התעניות, ואומר סליחות בהנזן ומרבה לסלוח.

Translation: In Tefilas Shacharis on Tisha B'Av, the prayer leader approaches the Bima and recites the prayers as he does on every fast day and recites Selichos as part of the Bracha of Chanun Ha'Marbeh L'Isloach.

Apparently in the view of the גאונים, תשעה באב, בבלי in גאונים was equal to the other fast days as it concerns reciting סליחות. Since עשרה בטבת and עשר בתמוז share with תשעה באב that each commemorates the destruction of the המקדש, each also shares the requirement to recite סליחות. The practice was still in place during the period of רב סעדיה גאון who composed eleven סליחות to be recited on תשעה באב as shown in the following excerpt from his סידור:

להבין את התפלה

ואני רוצה לרשום בעקב זה כ"ז סליחות
אחרות. י"א מהן לתשעה באב ושנים ל"ז
בתמוז ושנים לג' בתשרי ושנים ל' בטבת
ושלשה לצום המגלה ושבעה לצום פשוט
כשיחול. ואתחיל ב"א של ט' באב :

Translation: I want to record at this juncture twenty-seven additional Selichos, eleven to be recited on Tisha B'Av, two for the 17th day of Tammuz, two for Tzom Gedalia (3rd of Tishrei) and two for the 10th day of Teves, and three for Taanis Esther and seven for random fast days that may be declared. I will begin by providing the wording for the eleven Selichos for Tisha B'Av.

רב עמרם גאון also provides that the insert beginning א-להינו רחם ה' be said in each of the תפילות of תשעה באב:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תשעה באב-ובתשעה באב ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה כמו בחול, וכשמגיע עד ולירושלים עירך ברחמים תשוב ובנה אותה בנין עולם בימינו, אומר: רחם ה' א-להינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל העיר הבזויה והאבלה והשוממה, הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים ויבלעה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים. ולעמך ישראל באהבה נתתה, ולזרע יעקב בירושה הורשתה. נערה ה' א-להינו מעפרה והקיצה מארץ דויה. נטה עליה סוכת שלומך כנהר שלום וכנחל שוטף שלל גוים. כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה, שנאמר ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלם.

Translation: On Tisha B'Av, during the Tefilos of Arvis, Shacharis, and Mincha, he recites Shemona Esrei as on every weekday but once he reaches Bracha of V'Li'Yerushalim Ircha he adds: Rachem . . . lift Yerushalayim from its ashes and awake the land from its anguish. Spread over it Your tent of peace like a river of peace and as a stream that washes away what the enemy has captured . . . Baruch Ata Hashem who provides comfort to Tz'ion and who re-builds Yerrushalayim.

רחם ה' רב סעדיה גאון states that some have the practice of reciting the insert beginning א-להינו רחם ה' in each of the תפילות of תשעה באב:

בגמרא הנזקין ובשלשה פרקין. ויש מוסיפים
בתפלת ט' באב בבונה ירושלם

רחם יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן
וכבודך ועל העיר / האבדה האבלה השוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה
בכף עריצים ויבלעה לגאיונים ויירשוה עובדי פסילים כי אתה באש

הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה ככת ואני אהיה לה נאם ייי חומת
אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ברוך אתה ייי בונה ירושלם
ולא יצר קולה שיא. ואין חשש באמירתה.

During the same period, ר' אלעזר הקליר is living in ארץ ישראל and composes his קינות. We know from the מחזור רומא that was published in the 1500's that ר' אלעזר הקליר composed the קינות to be an extension of the קרובה, short poem, for the בונה of בונה ירושלם. Here is how the first of the קינות opens in the מחזור רומא:

זכור ישיבת מצרים מבטח לעדיקים ברוך אתה יי סטען
ובטח לעדיקים ולירושלם עירך ברחמים שוב ובונה אותה
בנין עולם סהרה בימינו
וקנים נעו סדר אנותם נחנו כרים שוחים לגנותם נשא קינה
לא לך סגנותם נחפסה אין סצוא ישיבת גנותם נביאך באננותם הפך
סגנותם נשקר על נלותם ופסו אמונים סגנותם

סגנותם רכיד יהיר האביר לפה תהיה גרב סקפיד
מסאוי להבדיר זכור רם ותלול להרביר אלכי דוד
דוד ורעו סבסאונשבת על כי עברו אסרי משיבת
נכשנותם הוגלו געורי דבבת לכן בטוש לב שבת
שבת סורו סני שסעוני עוכרי סחי הסיסוני בעדרי חבירי
סבותה סשכון ססכות דבירי סבותה והובלנו נבירי
ססוקי ססעני אבירי בסלה כל אבירי
נפלה עירנו בחונדכיה עיני חבתה חיון בן ברכיה
עד פלאי נלח חביה עיני בעללת ביונית נכיה
עשה ונתתם וקרא לכביה ונס על אלה אני בוכיה

קינות ר' אלעזר הקליר composed twenty-one קינות, one for each of the days of the Three Weeks. He added five נחמות, poems whose theme is comfort, to be recited after the קינות. In the same מחזור רומא, we find some of the נחמות he composed to be said after the קינות. Below find the transition from the קינות to the נחמות:

שלחן וסנורה	וקליל וקטורה	בצאתי ססערים
אליר ותעבר	ופסל וסענה	בצאתי מירושלם
תורה ותעורה	וסדור תעבורה	בצאתי ססערים
שטון ושסמה	ושובה ונחה	בשובי לירושלם
בכתוב שטון ושסמה יסצא כת תורה וקול וסרה		
אנכי אנחם	סאנה להנחם	אכלים תנחם
אובסכה ורעם	אחים ורעם	נחמות להנחם
בשבעה וססנה	תשור אסנה	נסיכים שסנה
בס איך אנחם	ולא אנחם	עד באסנחם
וולסי דבסביאת ער	סאר לו הער	כי סצע קער
נלה לו לא תאכל	ובגר ואכל	ואיד ינחם היכל
דסס וגסס סכף	ויד דף אלכף	כי ראש אכף
דביר איך ינחם	ולא אנחם	עד באסנחם

להבין את התפלה

Following the **נחמה** of **פסוקים** provides for the recital of **ר' אלעזר הקליר**, **נחמות** and then the insert of **א-להינו רחם ה'** as shown in the **מחזור רומא**:

כוננו פועלים פכון לשבתו עולם ויטענו פשיחו ועפולקעלמי
עולם פכחובתביאסו ותטעסו בדרגתך פכחובת פועלתי בקרס כוננו
יחדי ונאמר בנה בנתי בית וכולל פכחובת עולם ונאמר כה אפר פכחובת
לירושלם כרחמים ביתי בנה בחוקו ונסה על ירושלם ונאמר כה אפר פכחובת אל ציון
ושכנתי בחור ירושלם ונקראה ירושלם עיר האמת והר צבאות הר הקדש ונאמר פגדול
ישועות מלכו ועושה חסד לסשיחו ולדוד ולורעו עד עולם ונאמר אלילים אל תשב פני
פשיחך וברה לחסדי דוד עבדך ונאמר כי נחם ציון נחם כל חרבותיה ויטעס כרחוב
דשדן ושדכיה כננו שטון וטעמה יטעא כה תודה וכול ופרה ונאמר שם אעסיח קרן
לדוד ערכתי נר לסשיחי
רחם אלהינו עלינו ועל ישראל עשך ועל ירושלם עירך ועל ציון פכחובתך ועל
העיר האכלה התורה והשומע הנתונה כיד וירם הרסוסה ככף ערעיעים
ויכלעיה לגיונות וירשוה עובדי פסילים ולישראל עשך נתתח ולורע יעקב ירסה הורשתה
נערת אלהינו פשפחה והקיעה פארץ רחיה נסה עליה כנהר שלום וכנחל טופף כבוד נוסכי
באש הצתה ובאש אמת עתיד לבנותה כאסור ואני אהיה לח נאם חוסת אט סביב ולכבוד
אהיה בתוכה באי פנחס ציון עיר ואבלי עפו ובונה ירושלם את עמחרו וכולי

In the era of the **ראשונים**, particularly among Ashkenazim, the prayer customs for **תשעה באב** underwent a change. We do not find any Ashkenazic sources that provide for the recital of **סליחות** during **שחרית** on **תפלת שחרית באב** nor do we find that poems of **נחמה** were said. We do, however, find that **פסוקים** of **נחמה** were said after the **קינות**. Disagreement arose as to whether the the insert of **א-להינו רחם ה'** should be recited in each **תפלה** on **תשעה באב** or only during **מנחה**. In addition, among those **ראשונים** who held that the insert of **א-להינו רחם ה'** should be recited in each **תפלה** on **תשעה באב**, a dispute arose as to whether the insert should begin with the word: **רחם** or the word: **נחם** in the **תפילות** of **שחרית**, **מערב** and **מנחה**.

Let us review the various positions. The **מחזור ויטרי** holds that the insert of **נחם** is to be included only in the **תפלת מנחה** of **שמונה עשרה** on **תשעה באב**:

מחזור ויטרי סימן רסח-תשעה באב שחל להיות בשני ובחמישי מפסיקין הפרשה וקורין כי תוליד. ומפטיר אסף אסיפם. וגולל ספר תורה. אשרי למנצח ומדלג ואני זאת בריתי. ואומר ואתה קדוש כו' ובין יחיד ובין ציבור אומר נחם בבונה ירושלים קודם חתימת הברכה: ורב עמרם סידר בתשעה באב ערבית ומנחה אומר נחם: ולא נהגו לומר כי אם במנחה:

Translation: When Tisha B'Av falls on a Monday or Thursday, we do not proceed with the regular order of the Torah reading but instead we read the section that begins Ki Solid. The Haftorah of Asof Asifeim is read and then the Torah is rolled. Ashrei and then La'Minatzeach and we omit the line that begins V'Ani Zos Brisi in Oo'Vah L'Tzion. We continue with the line that begins V'Ata Kadosh. Both individuals and the prayer leader add the insert of Nachem in the Bracha of Boneh Yerushalayim before the concluding Bracha. Rav Amrom provided that the insert of Nachem be included in the Shemona Esrei of

1. Notice the **חתימת הברכה**, the Bracha ending.

Arvis, Shacharis and Mincha but our practice is to recite Nachem only in the Shemona Esrei of Mincha on Tisha B'Av.

The following source provides that the insert of נחם be recited as part of שמונה עשרה of all the תפילות on תשעה באב:

סדר טרוייש² סימן י-חדש אב מזכירי אותו בשבת שלפניו כשאר חדשים כי לא נאמר עליו פסוק במספר ירחים אל יבא [איוב ג', ו']. אך איוב מקלל היום שנולד בו, גם כן היה נוהג מו' אבי זצ"ל להזכירו כשאר חדשים, מ' באב משפטים וחקים מבוארים למעלה באורך איש איש על דגלו חונה, ועודני מוסיף עתה לפרש בו, כי לעולם בין בערבית בין בשחרית בין במוצאי שבת אומ' נחם בבונה ירושלים ולא רחם כי הוא אבילות ישנה.

Translation: We announce the date of Rosh Chodesh Av on the Shabbos before Rosh Chodesh Av as we do for other months because the following verse is not describing the month of Av: (Iyov 3, 6) In the order of months, this month should not appear. In that verse, Job is cursing the day in which he was born. My father, זצ"ל, followed the practice of announcing the date of Rosh Chodesh Av on the Shabbos before Rosh Chodesh Av. The rules of Tisha B'Av, I have explained above. I will just add one point concerning Tefilas Arvis and Tefilas Shacharis of Tisha B'Av even when Tisha B'Av begins on Motzei Shabbos. We add the insert of Nachem to the Shemona Esrei of Tefilas Arvis and Shacharis on Tisha B'Av because Tisha B'Av represents a long standing mourning.

The following source provides that the insert of רחם be recited as part of שמונה עשרה of all the תפילות on תשעה באב but that the opening word is changed from רחם to נחם in תפלת מנחה of שמונה עשרה:

ספר כלבו סימן סב-ושליח צבור יורד לפני התיבה ופותח והוא רחום וכל הקהל כאחד יורדין מעל כסאותם ושולפין מנעליהן ויושבין לארץ ואומרים ברכו ומסדרין תפלת ערבית וקורין ק"ש בברכותיה ומתפללין י"ח על הסדר וכולל בברכת בונה ירושלים מעין המאורע כמו שאמרו ז"ל אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ומה שמוסיף בה הוא ברכת נחם וכו', וגומרין תפלתן על הסדר ובכל תפלות מ' באב אומר אותה כדאמרין בירושלמי רבי אחא אומר מעין המאורע בתשעה באב ומאי ניהו רחם וכו', ונהגו הראשונים ז"ל לומר רחם בתפלת ערבית ושחרית ובתפלת המנחה נחם לשון נחמה שמבקשין נחמה בסוף היום, אמנם ה"ר שמואל מאיר"א היה אומר נחם בין ביום בין בלילה.

Translation: The prayer leader steps forward and opens with V'Hu Rachum. The congregation as one then arise from their seats, remove their shoes, sit on the ground and answer to Barchu. They then recite Tefilas Arvis, reciting Kriyas Shema and its Brachos and Shemona Esrei. They include the insert that describes the character of the day in the Bracha of Boneh Yerushalayim as our sages taught that it is appropriate to add to each Bracha of Shemona Esrei subject matter that is relevant to that Bracha. What do we add on Tisha B'Av? Rachem. We then complete the Tefila. In the Shemona Esrei of every Tefila

2. R. Menachem ben R. Yosef ben R. Yehuda Chazan (Chazon) was a rabbi in the city of Troyes, in northern France; he lived about a century after Rashi. (Bar Ilan Digital Library)

להבין את התפלה

on Tisha B'Av, we add the insert of Rachem as we learn in the Talmud Yerushalmi: R. Echa said that you must refer to the special character of the day in each Shemona Esrei recited on Tisha B'Av. The Rishonim followed the practice of opening the special prayer with the word Rachem in Tefilas Arvis and Shacharis and with the word Nachem in the Tefila of Mincha. The word Nachem connotes Nechama, comfort. In other words, we request comfort at the end of the day. However, R. Shmuel from Evereux followed the practice to open the special prayer for Tisha B'Av with the word Nachem in all the Tefilos of Tisha B'Av.

That Ashkenazim no longer recite רחם in the תפילות of ערבית and שחרית and open the insert with the word נחם can be attributed to the following two opinions:

ספר מנהגים דבי מהר"ם תשעה באב – ואין מניחין (ת') תפילין וטלית עד הערב במנחה שאז מתעטפין בציצית ומניחין תפילין ויושבין על מקומן על הספסל כי ט' באב הרי כיום שני דאבילות משום דהוי אבילות ישנה ואבל ביו' שני מניח תפילין, וקורין ויחל משה ומתפללין ואומ' נחם בבונה ירושלים וענינו בשומע (מ') תפילה.

Translation: We do not don Tefilin and Talis until Tefilas Mincha. We then don our Talis and Tefilin and sit on regular benches. We do so because the 9th of Av is viewed as similar to the second day of mourning because it is considered to be a long standing mourning and a mourner dons Tefilin on the second day of his mourning (the day after the day on which the burial takes place). During Tefilas Mincha we read the section of the Torah that begins Va'Yichal and during Shemona Esrei we add the insert that begins Nachem in the Bracha of Boneh Yerushalayim and the insert of Aneinu in the Bracha of Shomeah Tefila.

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות שבעה עשר בתמוז ותשעה באב – [כג] מתפללין י"ח, ואין הצבור מוסיפין כלום בתוכו. ש"צ כשחוזר התפלה אומרים הציבור קרובין אביך, וש"צ חוזר לאיכה דבסוף כל חרוז. וש"צ אומר ענינו בין גואל לרופא, כמו בכל תענית צבור. מהרא"ק: ליוצר אומר ענינו לפי שהוא צום חמישי. ור"י הנהיג שלא לומר דסתם תפלתו כתיב (איכה ג, ח), גם נקרא מועד דמהאי טעמא אין בו תחינה. ולא אומר נחם בשחר, וכן ברוקח.

Translation: During Tefilas Shacharis on Tisha B'Av, no inserts are included in Shemona Esrei. When the prayer leader repeats Shemona Esrei, the congregation adds short poems in each Bracha and the prayer leader repeats the line of Eicha after each poem. The prayer leader includes the Bracha of Aneinu between the Bracha of Go'Ail Yisroel and Rofeh as is done on every public fast day. We include the insert of Aneinu in Tefilas Shacharis because Tisha B'Av is one of the five fast days referred to in the Prophets. The R'i did not follow that practice because in the book of Eicha we find the verse (Eicha 3, 8): I am incapable of praying. In addition Tisha B'Av is referred to as a Moed (holiday) which is why we omit Tachanun on Tisha B'Av. We do not include the insert of Nachem in Shemona Esrei of Tefilas Shacharis and so held the Rokeach.

The reason not to say נחם except in תפלת מנחה is as follows:

מטה משה עמוד העבודה בין המצרים ותשעה באב סימן תשמד – במנחה יושבים על הכסאות, ולובשין טלית, ומניחין תפילין, וקורין ויחל, ומפטיר דרשו, וענינו כמו בשאר

תענית ציבור ממש. ומוסיפין נחם בבונה ירושלים. ותמה הרא"ש (טור סי' תקנ"ז) למה אין אומרים אותו אלא בתפלת המנחה. וכתב מהרר"י קארו (ב"י שם) הטעם שלעת ערב הציתו אש, הלכך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ומתפללים על תנחומה. ונראה לי עוד טעם בדבר, שבערבית ושחרית הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה. למנחה הוא כמי שנקבר מתו לכן אומרים נחם, וכן כתב הריטב"א בתשובה (סי' ס"ג) על אותם דמשנים ואומרים בשחרית רחם ובמנחה נחם.

Translation: For Tefilas Mincha on Tisha B'Av we sit on chairs, don a Talis and our Tefilin. We read the section that begins Va'Yichal from the Torah and recite the Haftorah that begins with the word: Dirshu. We add the insert of Aneinu to Shemona Esrei as we do on all fast days and we add the insert of Nachem in the Bracha of Boneh Yerushalayim. The Rosh (as quoted in the Tur Siman 557) was surprised that Ashkenazim recite the insert of Nachem only as part of Shemona Esrei of Tefilas Mincha on Tisha B'Av. In response, R. Joseph Caro wrote (in his commentary Beis Yosef, ibid) that the practice is based on the fact that it was at evening time that the fire that destroyed the Beis Hamikdash was lit, meaning that it is the most emotional point of the day. We therefore ask G-d to comfort Tzion by rebuilding it when we recall that low point in Jewish history. I believe that I can provide a second reason as well. During Arvis and Shacharis each of us is to feel like a mourner who has not yet buried his deceased relative and is not of a state of mind when he can accept words of comfort. At Mincha time, each of us feels like someone who has completed the burial of his relative and has reached the state of mind necessary to accept words of comfort. So too wrote the Ritva in a response (Siman 63) explaining the practice some follow of opening the insert for Tisha B'Av with the word Rachem during Shemona Esrei of Tefilas Shacharis on Tisha B'Av.

That it became the practice to recite נחמה of פסוקים after the קינות in שחרית can be seen from the following sources:

ספר המנהגים (חילדיק)³ מנהגי ט' באב ותענית ציבור – ט"ז באב – בשחרית אומרים ברכות בקול נמוך. ישתבח, ברכו יוצא עד גאל ישראל ומתפללין י"ח ברכות, אאביך ביום מבך, והחזן מתפלל ענינו בין גואל לרופא עד את עמו ישראל בשלום. קדישי גדלו וקורין ג' גברייא בפרשת ואתחנן מן כי תוליד בנים עד כל הימים (דברים ד, כה – מ), וקדיש משונה מכל קדיש שבשנה⁴, ומפטיר אסף אסיפם (ירמיה ח, יג), יהללו אשרי ואומרים קינות ואיוב וגם הפרשה ואומרים נחמות. ואם חלה ברית מילה בט' באב אז מלין את הילד אחר חצי היום כשאומרים נחמות, משום דכתיב שש אנכי על אמרתך (תהלים קיט, קסב), ואומרים נחמות תרחם ציון עד תודה וקול זמרה ואחר כך יאמר ובא לציון.

Translation: During Tefilas Shacharis, we recite Birchos Ha'Shachar in a low voice; Yishtabach, Barchu until the Bracha of Go'Al Yisroel and then Shemona Esrei. During the repetition of Shemona Esrei, we add short poems to each Bracha. The prayer leader includes the Bracha of Aneinu between the Bracha of Go'Ail Yisroel and Rofeh. He continues until the end of Shemona Esrei. Kaddish. Gadlu. Three people are called to the Torah and read from Parshas V'Eschanan from Ki Solid until Kol Ha'Yomim (Devarim

3. R. Abraham Hildik was born c. 1240 in Bohemia. He had ties with R. Meir (Maharam) of Rothenburg and with R. Abraham b"r Azriel, author of the Arugot haBosem, and may have been the disciple of R. Yaacov of Magdenberg (Bar Ilan Digital Library).

4, 25-40). *A different form of Kaddish⁴ and the Haftorah of Assaf Asifeim (Yirmiyahu 8, 13, et al). Yihalilu. Ashrei. Kinot. Iyov. Also the Parsha. Then they say words of comfort. If a Bris needs to be performed on Tisha B'Av, it is done after mid-day, the time that words of comfort are recited. This is based on the verse (Tehillim 119, 162) I rejoice at Your word, like one who finds great booty. The words of comfort that are said are a series of verses beginning with the introduction of "may You have mercy over Tzion" until the verse that ends: "the sound of thanksgiving and song shall be heard." Then Oo'Vah L'Tzion.*

That some followed the practice of reciting פסוקים of נחמה after the קינות in תפלת ערבית as well can be seen from the following sources:

מנהגי הרב זלמן יענט⁵ –אב. בערב ט' באב מתפללין מנחה כמו בחול ואין אומרים תחינה ואוכלין סעודה ומתפללים תפלת ערבית, וחולצי' מנעליהן אחר ברכו תיכף, ושליח ציבור חולץ קודם ברכו בין בשבת בין בחול מפני הטירוף. וקדיש עד תתקבל, ואין אומרי' נחם לא במעריב ולא ביוצר. ולאחר חצי קדיש יתחיל החזן איכה ומברך על מקרא מגילה בלחש וגומרו, וכשיגיע להשיבנו י-י' אליך שותק ואומרים הקהל אותו הפסוק וחזור החזן וכופלו, ואומ' אחריו כי אם מאוס מאסתנו וגומרו ושותק והקהל חוזר ואומ' השיבנו ואח"כ החזן שנית. וכן יעשו כשחוזר וקורא אתה י-י' לעולם תשב. אחר שכפל כל הפסוקים מזכיר י-י' מה היה לנו, ואומ' אתה י-י' לעולם תשב וגומ' קינות, על אלה ועל אלה, בליל זה יבכיון עד אנה בכיה בציון, תרחם ציון ואתה קדוש, קדיש בלא תתקבל, עלינו לשבח וקדיש יתום.

Translation: Av. On the eve of Tisha B'Av we recite Tefilas Mincha as we do each day but we omit Tachanun. We then eat a meal and recite Tefilas Arvis. For that service we remove our leather shoes after saying Barchu but the prayer leader removes his leather shoes before calling out Barchu, whether it is the close of Shabbos or a weekday, so that he does not become confused. Then half Kaddish. We do not include the insert of Nachem in the Shemona Esrei of either Tefilas Arvis or Shacharis. After saying Half Kaddish, the prayer leader begins reading Eichah after first saying the Bracha of "Al Mikra Megila" quietly. When he reaches the verse of Hashiveinu, he stops so that the congregation may say it first and then the prayer leader repeats the verse⁶. The prayer leader then reads the verse that begins: Ki Im Ma'O's, etc. and completes it. He then stops to allow the congregation to once again recite the verse of Hashiveinu and then the prayer leader repeats the verse. The same should be done with the verse: Ata Hashem L'Olam Taishev. After repeating those verses, he begins the Kinah of Hashem Ma' Haya Lanu. Then the Kinah that begins Hashem L'Olam Teishev and completes the following Kinot: Al Eileh, B'Lail Zeh until Aha Bichya; Tirachem Tzion (the introduction to the verses of comfort) . V'Ata Kadosh; Kaddish without Tiskabel, Aleinu L'Shabeach and Kaddish Yasom.

4. This is the Mourner's Kaddish that we say at a funeral. The reason to recite this form of Kaddish on Tisha B'Av can be found in the following words contained therein: "May His great Name grow exalted and sanctified in the world which will be renewed, and where He will resuscitate the dead and raise them up to eternal life, and rebuild the city of Yerushalayim and complete His Temple within it, and uproot alien worship from the earth, and return the service of Heaven to its place and where the Holy One, Blessed is He, will reign in His sovereignty and splendor, in your lifetimes and in your days, and in the lifetimes of the entire Family of Israel, swiftly and soon." It is still the Sephardic practice to recite this form of Kaddish after the Kinot on Tisha B'Av (see Yalkut Yosef Yoreah Deah Siman 30).

5. R. Isaac Tyrnau lived in Austria during the fourteenth and fifteenth centuries (Bar Ilan Digital Library).

6. The practice of the prayer leader stopping to allow the congregation an opportunity to first read a verse is a means by which the reading whether it be from the Torah as on fast days or from Megilas Eichah on Tisha B'Av serves to convert the reading into a form of communal responsive prayer.

We continue to this day to recite פסוקים of נחמה after the קינות of תפלת ערבית and תפלת שחרית. It is easy to overlook that we are reciting פסוקים of נחמה because the publishers do not demarcate the point at which the קינות end and the פסוקים of נחמה begin. These are the פסוקים of נחמה which come after a brief introduction:

תִּרְחֹם צִיּוֹן כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. וּתְכַוְּנֶנָּה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. תִּמְהַר יְשׁוּעָה וּתְחַיֵּשׁ גְּאֻלָּהּ. וּתְשׁוּב לִירוּשָׁלַם בִּרְחֻמִּים רַבִּים: כִּפְתּוּב עַל יַד נְבִיאֶיךָ (זְכַרְיָה א', טו'-יז): לָבֵן כֹּה-אָמַר יְיָ, שְׁבַתִּי לִירוּשָׁלַם בִּרְחֻמִּים, בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ, נָאִם יְיָ צִבְ-אֹת, וְקוֹ* (וְקוֹה בְּתִיב) יִנָּטָה עַל-יְרוּשָׁלַם: וְנֶאֱמַר. עוֹד קָרָא לֵאמֹר, כֹּה אָמַר יְיָ צִבְ-אֹת, עוֹד תִּפּוּצְנָה עָרֵי מְטוּב, וְנָחֻם יְיָ עוֹד אֶת-צִיּוֹן, וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם: וְנֶאֱמַר. (יִשְׁעִיָּה נא', ג') כִּי-נָחֻם יְיָ צִיּוֹן, נָחֻם כָּל-חֲרֻבֵּתֶיהָ, וַיֵּשֶׁם מִדְּבָרָה בְּעֵדֶן, וְעִרְבָתָהּ בְּגֶן-יְיָ, שִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ, תוֹדָה וְקוֹל זְמִירָה:

Translation: Until when will the weeping and eulogies over the destruction of the Temple continue? Have pity over the City of Tzion and rebuild the walls of Jerusalem. Have compassion towards Tzion as You promised. Rebuild it upon its foundations as You predicted. Hasten the rescue of the Jewish People and its redemption. Return Your presence to Jerusalem with great compassion as it is written in the book of Zecharia: Because the nations have treated the Jewish People poorly so said G-d: I shall return to Jerusalem with My great compassion. My Temple shall be reconstructed there so said G-d. Measuring equipment will be implemented to rebuild Jerusalem's walls; and it is written: So said G-d: The cities of the Jews will spread throughout Israel and they will expand because of their success. G-d will yet comfort Tzion by returning His presence there. And it is written: G-d will comfort Tzion and all the other areas that have lain barren by causing them to be rebuilt and will cause even the desert to bloom and the places where others resided will be like the Garden of Eden that G-d planted. That will cause the sounds of joy and happiness to be heard because of the great miracles that G-d performed.

Why did Ashkenazim abandon the practice of reciting סליחות during תפלת שחרית on תשעה באב? It is important to recognize that the Crusades influenced the liturgy of תשעה באב. Why did רב סעדיה גאון and רב עמרם גאון provide for the recital of סליחות during עשרה בטבת on תפלת שחרית? If we recite סליחות during תפלת שחרית on תשעה באב, days on which we commemorate the destruction of the בית המקדש, we should also be reciting סליחות during תפלת שחרית on תשעה באב. Therefore the issue needs to be reframed as follows: why do we find no Rabbinic source beginning with the period of the ראשונים which provides that we should be reciting סליחות during תפלת שחרית on תשעה באב? The answer may lie in the historical fact that no Jewish community suffered a massacre from the time of the Bar Kochba rebellion until the Crusades. There were periods of שמד, persecution, during which Jewish practices were restricted but the wholesale murder of Jews did not take place. Therefore, during the Geonic period, it was accepted that we should ask G-d for forgiveness of our sins on תשעה באב because we acknowledge that the two בתי מקדש were destroyed due to the sins of the Jewish People. But once the Jewish community began to view תשעה באב as a

להבין את התפלה

day to remember the murder of Jews' על קידוש ה' as well, it became inappropriate to recite סליחות since some might try to link those murders to sin. That is a theologically unacceptable link. That תשעה באב became a day to recall not only the destruction of the בית המקדש but other tragedies as well is borne out by the following two sources:

רש"י דברי הימים ב פרק לה פסוק כה-ויתנם לחוק – כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמא בתשעה באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יבכיון על מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגומר (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה:

Translation: When a calamity strikes the Jewish People that causes them distress and weeping, and they set aside days on which to remember those calamities, they should also recall other tragedies like we do on Tisha B'Av, a day on which we include elegies about those who were murdered because of the decrees of persecution that transpired in our time. This explains why we remember the death of King Yoshiyahu on Tisha B'Av and how some recalled the death of Yiftach's daughter (Shoftim 11) where we learn that it became the practice to remember her death four times a year.

ספר מנהגים דבי מהר"ם תשעה באב – בשחרית משכימין ומתפללין ואין אומרי' לא סליחות ולא תחינות ואומ' חצי קדיש ומוציא[י]א' ס"ת וקורין ג' בפרשת ואתחנן מדכי תוליד בנים עד כל הימי' ואומ' חצי קדיש ומפטיר כי המפטיר בכלל השלשה הנקראי' בתור' . . . ומחזירי' ס"ת למקומ' ויושבין לארץ ומיד מתחיל החזן הקינות שיסדר הקלירי שבת סורו כו'. והם כ"א קינות כנגד כ"א יומי' שבין י"ז תמוז לט' באב שאז הובקעה העיר וצרו על הבית כ"א ימים וט' באב שרפו ההיכל ויש שמדלגין קצת מן הקינות הקלירי ואומ' אחרי' תחת' שיסדר' שאר גאוני' על גזירות ואין לחוש כי שקולה הריגת' [כ]שריפת בית א – להינו.

Translation: In the morning we arise and go to prayer services in which we do not recite Selichos nor do we recite Tachanun. We say Half Kaddish, remove the Sefer Torah from the ark and call three people to read from Parshas V'Eschanan from Ki Solid until Kol Ha'Yomim and say Half Kaddish. The third person is deemed to be the Maftir and he reads the Haftorah . . . We return the Sefer Torah to the ark, sit on the floor and immediately the prayer leader begins with reading the Kinot that R. Elazar Ha'Kalir composed opening with the words: Shavas Suru, etc. R. HaKalir composed twenty-one Kinot. They correspond to the twenty-one days that begin on the 17th day of Tammuz and end on Tisha B'Av. During those weeks, the walls of Yerushalayim were breached. They attacked the Beis Hamikdash and on the 9th of Av they burned the sanctuary within it. Some follow the practice of omitting some of the Kinot that were composed by R. Ha'Kalir and substitute poems that were composed by our Sages to bemoan the decrees of persecution that beset the Jewish People. This is not an objectionable practice because the death of Jews in the sanctification of G-d's name (Al Kiddush Hashem) is comparable to the burning of the Beis Hamikdash.

One last proof that תשעה באב is an essential part of the theme of נחמה is found in the change we make to the בונה ירושלים חתימת הברכה when the insert of נחם is recited therein. The חתימה is changed to מנחם ציון ובונה ירושלים. We also noted above that in the Roman Rite the חתימה is changed to מנחם ציון ואבלי עמו ובונה ירושלים. חז"ל do not permit a change in the חתימת הברכה unless the theme of the ברכה has

changed. In this case, we add the theme of **נחמה** to the **ברכה** and change the **חתימת הברכה** to reflect the additional theme.

Perhaps it may be best to illustrate the link between the theme of **אבילות** and the theme of **נחמה** by focusing on current events in Israel. Rabbi Dr. Jacob J. Shachter in an article entitled: On Changing the Text of Nahem: A Study in Tradition, Truth and Transformation, in the Tisha B'Av issue of YU Torah To Go 2014⁷, recalls the debate that occurred in Israel after its founding and more poignantly after the conquering of the Old City of Yerushalayim during the Six Day war, as to whether the wording of the insert of **נחם** should be modified to incorporate the new political situation in Israel. At the end of the article he points out that due to the continued military and terrorist confrontations with the Palestinians, the debate has subsided since all recognize that until a full and lasting peace is reached, there is still a need to recite the current wording of the insert. I would like to add that when you acknowledge that **תשעה באב** has two themes, **אבילות**, mourning and **נחמה**, comfort, you recognize that not all conflicts can be resolved by human beings. Some of them need the intervention of the **רבנו של עולם**. Unfortunately the current conflict in the Middle East is one of those struggles. Put in other words, it can be said that our **אבילות** on **תשעה באב** has been tempered because of the establishment of the State of Israel and the control it administers over all of **ירושלים**. But it cannot be argued that our need to request **נחמה** has changed. Current events may be a lesson that the only way peace will arrive to the region is when the **רבנו של עולם** finally grants our prayers for **נחמה**.

7. Available here: <http://www.yutorah.org/togo/tishabav/>